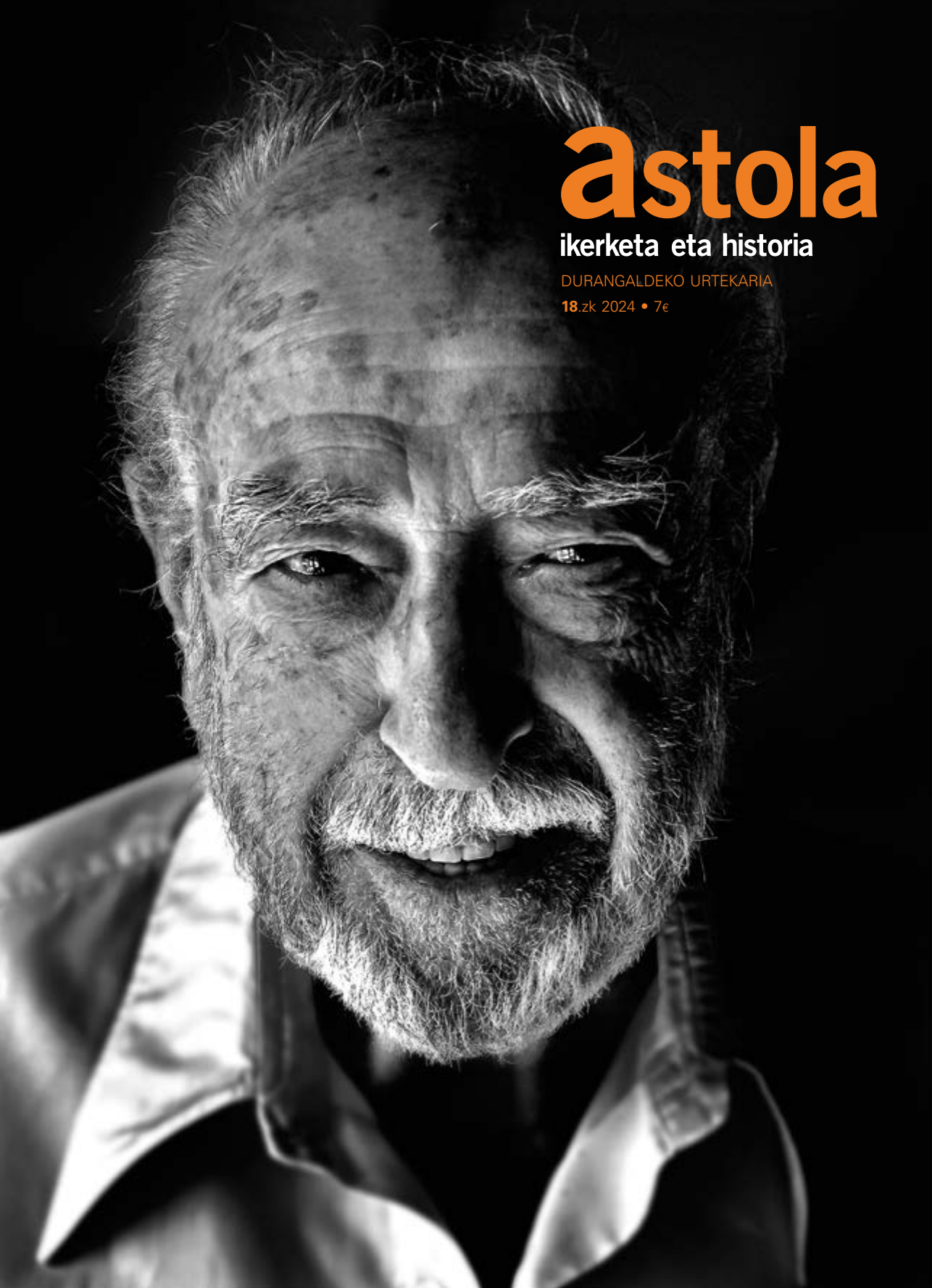

astola

ikerketa eta historia

DURANGALDEKO URTEKARIA

18.zk 2024 • 7€

NÉSTOR

BASTERRETxea

Euskaldun globala Durangaldean

 Garazi Arrizabalaga Cabrerizo | Txelu Angoitia

**PINTOREA,
DISEINATZAILEA,
MARRAZKILARIA,
ESKULTOREA,
ILUSTRATZAILEA,
ARKITEKTOA,
ZINEMAGILEA,
COLLAGEGILEA,
ARTISTA, IDAZLEA,
NEKAEZINA,
SORTZAILEA,
LANGILEA, BIHOTZ
ONEKOA, EUSKALDUNA,
BEHARGINA, AURRERAKOIA,
ERBESTERATUA...**

Adjektibo hauekin eta beste hainbestekin deskriba daiteke Néstor Basterretxea. Aurten bere jaiotzaren 100 urteurrena ospatzen da eta efemeride hau oinarri hartuta, hainbat ekintza eta erakusketa egiten ari dira Euskal Herrian. Durangon ere, erakusketa bat inauguratuko da azaroaren amaieran: "Néstor Basterretxea. Diseinatzaile grafikoa eta ilustratzailea" eta horrez gain, Azokako egunetan Gerediaga Elkarteak omenaldia egingo dio.

Néstor Basterretxea artistak leku garrantzitsua du Euskal Herriko Artearen Historian. Oteiza eta Chillidarekin batera, arte berri bati ekin zion, euskal abangoardien belaunaldi berri eta apurtzaile bat osatuz, eta, horrela, tokiko kulturaren garrantzi handia hartuz. Basterretxea gehien bat eskultore gisa aintzatetsia izan zen, baina bere ekintza artistikoa haratago joan zen, nahiz eta bere lan guztiak ez diren modu berean aztertu.

Néstor Basterretxea artista 1924an jaio zen, Bermeon, eta 2014ko uztailaren 12an hil zen, Hondarribian. Bere bizitzako azken urteetan ugariak izan ziren bere figuraren omenaldi, ikerketa, atzera begirako erakusketa eta lan biografikoak. Eta aurretik esan bezala, aurten ere, bere figura eta lana euskal arte eta kulturaren erdigunean jarri dira, Chillidarekin batera, agenda kultural guztiak betetzeko.

 Néstor Basterretxea. Durangon 2012an.

Arrakasta honen atzean lan handia dago. 90 urterekin hil zen bermeotarra, eta azken egunera arte artelanak sortzen jarraitu zuen. Lan handi horren erakusgarri da bere ikurrek gure bizitzan duten presentzia, nahiz eta kontziente ez izan, Basterretxearen ikur, logo eta eskulturez hazi baikara herri honetan, bai eta Euskal Herrikan kanpo ere: Estatu Batuak, Argentina eta Frantzia. Kalitatezko produktuak kontsumitzen ditugunean, “bai euskarari” esaten dugunean, Euskal Museoa bisitatzen dugunean, Parlamentuko solasaldiak ikusten ditugunean edo hiri eta

herrietatik paseatzen dugunean eta bere eskulturak ikusten ditugunean. Ukaezina da, beraz, Basterretxea gure gizartearen sinboloa dela.

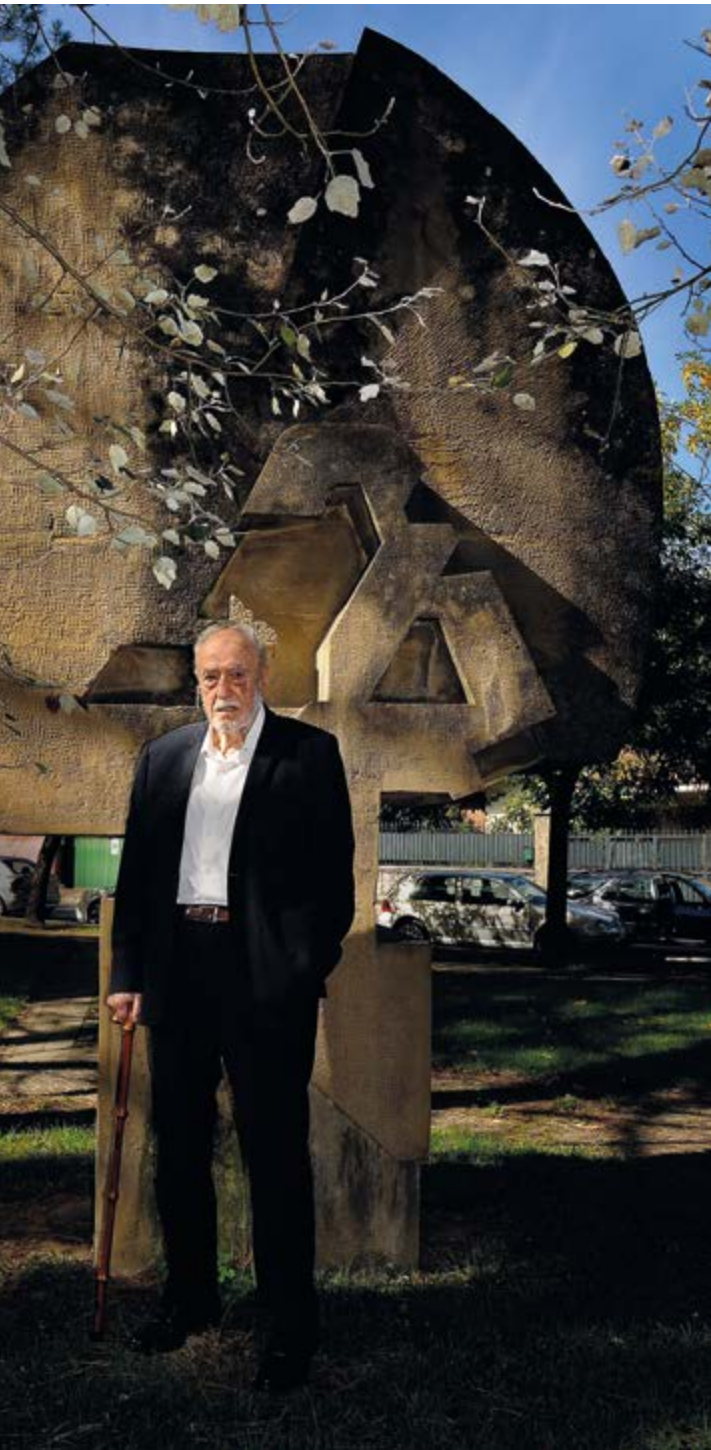
Basterretxeak erbestea bizi izan zuen txikitatik. 1936tik 1941era, Basterretxea familiak Frantziara alde egin behar izan zuen eta, Bigarren Mundu Gerrak eztanda egin zuenean, Buenos Airesera (Argentinara). Marrazketaren teknikan erakutsi zuen gaitasunak prestakuntza autodidakta garatzeko aukera eman zion eta, 20 urte besterik ez zituela, lortu zuen itsasoz haraindiko lehen lana publizitate-marrazkilari gisa. Bere lehenengo erakusketak Argentinan egin zituen.

1952an Europara bidaiatu, eta Jorge Oteizarekin Argentinan izan zuen harremana estutu egin zuen. Urte horretan bertan, eta Oteizak berak bultzatuta, Arantzazuko basilika berrirako kriptaren muralak egiteko aurkeztu zuen bere burua.

 Néstor Basterretxea Tabiran 2012an.

 Néstor Basterretxea *Hirugarren Hilarria* eskulturarekin. Tabiran 2012an.

 Eskultoreen Topaketaren kartela Ezkurdiko Udal Kultura aretoan. 1980

Baina hauek azkenean ez ziren gauzatu, erlijio-komunitateak ez baitzituen begi onez hartu estilo espresionista eta mexikarra zuten horma-irudiak. 1984ra arte itxaron behar izan zuten bere lanek argia ikus zezaten, jatorrizko lanak gainetik pintatu eta gero.

Beharbada, sorterrian izandako gertakari honek azalduko du ordutik aurrera Estatuko arte-panoramarenganako modernotasun amorrua, bere lanaren ordezkari aldarrikatzaileena bihurtu dena. Espiritu inkonformista eta iker-tzailea zuenez, sormen-arloko abangoardiako talde garrantzitsuenetan eta proposamen artistiko berritzaileetan parte hartu zuen. “Equipo 57” taldearen sortzaileetako bat izan zen, eta Oteiza, Chillida, Mendiburu, Ruiz Balerdi, Amable Arias eta Sistiagarekin batera, GAUR taldea osatu zuen.

📷 Néstor Basterretxea Garaiko udaletxean 2012an.

ESTILO BERRITZAILE HORI ERABILITAKO FORMA ETA KOLOREETAN IKUS DAITEKE, BAI ETA HORIEK ESPAZIOAREKIN DUTEN ERLAZIOAN ERE.

Konstruktibismoarekin antzekotasun handiak ikus daitezke, Bauhaus eskolaren edo eta De Stijl mugimendu artistikoaren tankerakoak. Baina, era berean, ez zituen inoiz utzi alde batera euskal kultura eta historia.

Euskal kulturaren ereserkia bihurtu da 1968an Basterretxeak Fernando Larruquertekin batera zuzendutako "Ama Lur" luzemetraia. Eta hemen kokatu dezakegu lehen aldiz Néstor Durangaldean; zehazki Garain. Izan ere, 1966an Gerediaga Elkartek

📷 Garain filmatutako irudia *Amalur* pelikularentzat.

Ramón eta Valentín Zubiaurre anaien omenezko erakusketa antolatu zuen, pintoreen jaiotetxean. Pilar Zubiaurreren gidaritzapean, 20 bat lan batu zituzten eta astebetetz egon ziren ikusgai (uztailaren 25etik 31ra). Bertatik euskal kulturaren pertsonaia esanguratsuak pasa ziren, horien artean Basterretxea

eta Larruquert. Garaiko herritarrez eta paisaiez maitemindu eta gero, hemen grabatu zituzten “Ama Lur” filmerako eszenak: dantzariak, base-ritarrak... bai eta Durangoko Santa Ana plaza, Kurutziagako gurutzea, Argiñeta eta Elorrioko Arespakotxaga jauregia ere.

Urte gutxira berriro aurkitu dezakegu Néstor Durangaldean; zehazki, inauguratu berria zen Durangoko Ezkurdiko Udal Kultura aretoan, 1970ean, urte horretan egin baitzituen zeramika, olio eta eskulturen erakusketa. Honen hari-ara eskuorri bat argiratu zen eta, bertan, honela deskribatu zuen erakutsitako lana: “Aurkezten ditudan zeramikazko plater apainduak, berez, ez dute alderdi berririk; izan ere, hondoan tonu txikiagoko pinturak dira, gero labean egosten den zeramikazko gainazal batean aplikatuak. Teknikak ez dakar (kasu honetan) kontzeptualdaketarik, ezta egin beharreko obraren aurrean jarrera berririk ere”. Argi uzten du, beraz, bere lanek beti dutela esentzia bera, teknika aldatzen bada ere esanahi berdina izaten jarraitzen baitu.

1973an berriro erakutsi zituen bere lanak Basterretxeak areto berean baina, kasu honetan Balerdi, Zumeta, Ortiz de Elgea, Yraola eta Baragañarekin batera. Eta 1980an hirugarrenez errepikatu zuen areto berean. Udaleko Kultura Aretoetako Arte Plastikoen Batzordeak antolatuta “Eskultureen topaketa” izenarekin batu ziren erakusketa berean Remigio Mendiburu, Néstor Basterretxea, Ricardo Ugarte eta Vicente Larrea, orduko euskal eskultura garaikidea erakusteko asmoz.

 Pilar de Zubiarre, Zubiaurre anaiei egindako omenaldian. Garai, 1966.

70 ETA 80KO HAMARKADETAKO LANEK, BIZI DUEN GIZARTEAREN KEZKEN ISLA, ADIERAZPEN ALDARRIKATZAILEA SAKONTZEN DUTE, NON “EUSKALDUNTASUNA”, EUSKARA, TRADIZIOA ETA ABARREN ADIERAZPENEK INDARRA HARTZEN DUTEN.

80ko hamarkadan, eskultura monumentalek protagonismoa hartuko dute bere produkzioan. Horren adibide dira garai horretan egindako lanak eta erakusketak, bai Euskal Herrian bai atzerrian.

1990ean, Basterretxeak Durangotik eskakizun bat jaso zuen. Victor Arrizabalaga artista durangarrak Aire Zabaleko Eskultura Museoa martxan jarri nahi izan zuen Durangon. Proiektu honekin euskal eskultura-ekoizpenaren garrantzia nabarmendu nahi izan zuen, planteamendu integratzaile eta koordinatu batetik hasita. Garaiko euskal eskultoreen la-

nen ezaugarriek aire zabalean egokitzapen erraza zutela jabetuta zegoen. Arrizabalagaren hasierako proiektuan 11 eskultore biltzen ziren, baina ez zen gauzatzerira iritsi. Horietatik bik bakarrik egin zuten aurrera, Vicente Larrearen “Abstrakzioa” lanak, zeina Durangoko Arte eta Historia Museoaren kanpoaldean baitago, eta Néstor Basterretxearen “Hirugarren Hilarria” eskulturak, Tabiran dagoena.

Azken hau, artistaren 1974ko jatorrizko obra bat du oinarri gisa. Eskala handiago batera egokitua izan zen kokaleku berrirako. Hala, zutabe baten gainean jarrita, 3,5 metroko altuerara iristen da. Tabira ermitaren ondoan kokatzea ezin hobea begitandu zitzaion artistari.

Azken finean, eskultura hilarrian oinarritzen da eta honek badu nolabaiteko erlazioa eremu erlijiosoe-kin. Hilarriaren forma bera, zirkularra, Basterretxearen lanen euskarri bezala ikus dezakegu. Artistaren hitzetan, zirkulua forma perfektua da, arte primitiboaren ikurra, Elorrioko Argiñetako nekropoliko estelak iradokitzen dituen. Bere lagun Jorge Oteiza bat zetorren ideia horrekin. Oteizak haratago eraman zuen teoria hau eta euskal harrespilen inguruan hau adierazi zuen: “ez ziren euskal luxu-gune komunitarioak, baizik eta «huts errepikatuak», helburu praktikorik gabeko babesleku espiritualak, non euskal esentziaren, estiloaren edo sentimenduaren jatorria aurkitzen baitzen”. Zirkunferentziaren gaira itzuliz, harrespilarekin batera beste funtsezko zutabe bat hilarria da. Haien gainean landutako diseinu geometriko eta naturala duten hilarri horiek lehen begiratuan arte zeltarekin erlaziona daitezke. Harri-garria bada ere, forma horiek gaur egun ere mantentzen dira, eta altzarien dekorazioetan edo bitxien diseinuan ikus daitezke. Esan daiteke, beraz, euskal arimak hilarriaren forma geometriko horretan aurkitu zuela bere esentzia, eta horregatik, Euskal Eskolak

bere ekoizpenetan hura berrinterpretatzen eta berraktibatzen ere jardun zuen.

Zirkuluaz gain, hilarrian forma geometrikoak ikus daitezke, zirkulutik irteten edo sartzen ariko balira bezala. Hala, nolabaiteko giza izaera hartzen du, abstrakzioarik galdu gabe. Abstrakzioaren inguruan horrela mintzatzen zen Basterretxea: “publikoarengandik urrun dago, baina ahalmen gogorazle espiritualagoa du, sakonagoa. Pixka bat misterioitsuagoa”. Hilarri batean azaltzeko perfektua, alegia.

 Hirugarren Hilarria obraren montajea. Tabira 1990ean.

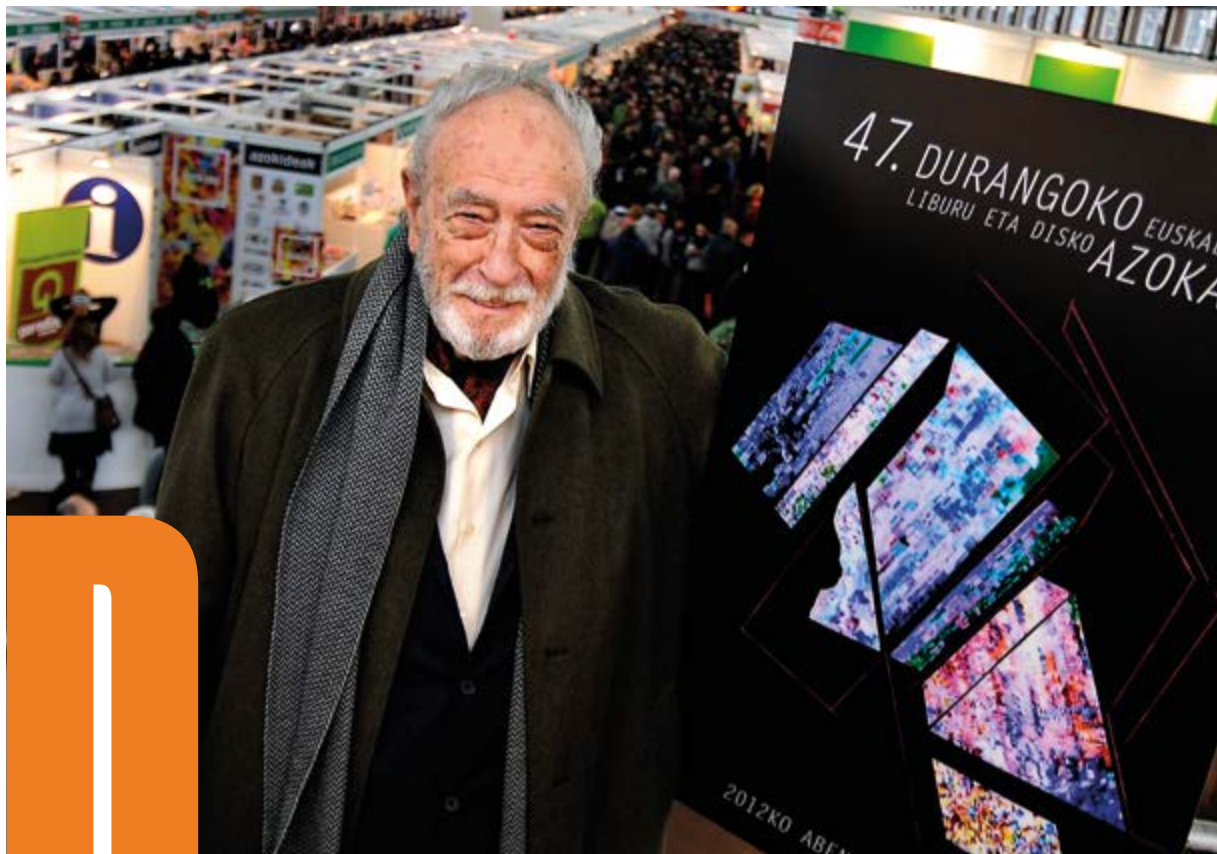
BADU BERMEOTARRAK BESTE KALE ESKULTURA BAT DURANGALDEAN; ZEHAZKI OTXANDIOKO ANDIKONA PLAZAN KOKATZEN DEN “HERIOTZA ZERUTIK ETORRI JAKUN”, 6 METROKO ALTUERA DUEN ALTZAIRUZKO PIEZA BERTIKALA, HERRIKO ENPRESA BATEK EGINIKOA.

2011ko uztailaren 22an inauguratu zuten, herriak jasandako bonbardaketaren 75. urteurrenean. Horrela mintzatu zen Basterretxea eskulturaren sorkuntzari buruz galdetu ziotenean: “Eskultura egiteko aukera eskaini zidatenean, segituan onartu nuen; batez ere, bi arrazoiengatik. Lehenik eta behin, bere esanahiagatik; ikaragarria izan zen hura, hainbeste hildako, baita umeak ere... lehenengo horregatik. Bestalde, Otxandioko herriak gerra zibila lehertu zela jakin barik jasan zuen bonbardaketa hori, guda hasteaz bat gertatu zen-eta. Gertakari horren lekukoa izan behar zuela iruditu zitzaidan. Horrez gainera, eta neurri txikiago batean bada ere, ni txikitan Otxandiora joaten nintzelako ere bai. Nire aitaren aldeko amama bertakoa zen, eta, egia esateko, horrek begikotasun bat pizten dit Otxandioko herriarekiko. Batez ere, bi arrazoi horiek bultzatu naute eskultura egitera”.

📷 Néstor Basterretxea. *Heriotza zerutik etorri jakun*
eskulturaren inaugurazioan. Otxandio, 2011.

📷 Néstor Basterretxea 2012ko Durangoko Azokan bere kartelarekin.

Urte bat beranduago, 2011, 88 urterekin, Basterretxeak azkenengo enkargua jaso zuen Durangaldetik. Urte horretako Durangoko Azokako kartela diseinatze-ko eskatu zioten. Azken urteetako joera apurtuta, zuzeneko eskaria egin zioten artistari eta honek azken denboraldian lantzen hasi zen teknikaren bidez gauzatu zuen kartela: collagea baliatuta, hain zuzen ere. Azken urteetan collagea, marrazkiarekin batera, artistaren teknikarik gogokoena izatera pasa zen.

DISEINATUTAKO LERROEN ETA MATERIALEN TESTUREN ARTEKO TOPAKETA TRESNA EGOKIA IZAN ZEN HIRUGARREN DIMENTSIOA BI DIMENSIOKO AZALERA BATEAN IKUSARAZTEKO.

📷 Néstor Basterretxea Durangoko Arte eta Historia Museoa bisitatzen. 2012.

Izan ere, marrazkia inoiz utzi ez bazuen ere, teknika horrek dituen mugak apurtzeak bultzatu zuten Basterretxea collagearekin probatzera. Kartelean argazkia erabiltzen du collagea egiteko; zehazki, telebista matxuratzen denean ikusten diren kolore nahasmenak azaltzen dituen argazkia, normalean zatartasuna ikusten dugun lekuetan Basterretxeak argia eta edertasuna ikusten zituelako. Teknika guztiz berritzailea, eta Azokarako guztiz freskoa zen kontzeptua ere izan zen irudi hau. Horrela definitu zuen artistak bere lana, Azokaren harira egindako elkarrizketa batean: «Durangoko Azoka aparteko gertaera da, indar intelektual apartekoa, gure bizitza modernoa euskal herritar gisa definitzen duen ahots indartsua, eta kartela, erabilitako prozeduraz

berritzailea dena, kulturaren eztanda hori nolabaiteko zorroztasunez irudikatzen saiatzen da».

Bere heriotzaren ostean Basterretxearen presentzia gutxitu egin da gure artean, aurreten arte. Izan ere, bere jaiotzaren 100. urteurrena ospatzen den honetan, Euskal Herriko 20 erakunde baino gehiago batu dira bere lana ezagutzera emateko eta merezitako omenaldia eskaintzeko. Kasu honetan, Durangoko Arte eta Historia Museoa eta Gere-diaga Elkartea batu dira Durangon ekintza desberdinak gauatzeko artista bermeotarraren omenez. Alde batetik, museoa, **“Néstor Basterretxea. Diseinatzaile grafikoa eta ilustratzailea”** erakusketa egon da azaroaren 28tik 2025eko otsailaren 2ra bitartean. Bertan, Argentinan egindako lehenengo ilustrazioetatik hasita, marrazki, kartel, logo eta gure izaeraren ikur diren diseinuetara arteko ibilbidea ikusi ahal izango da. Obra batzuk estreinakoz jarriko dira publikoaren eskura. Bestalde, Gerediaga Elkartean Azoka egunetan Basterretxearen ekarpena zein izan den ulertzeko eta ezagutzera emateko hitzaldi, mahai-inguru edota tailerrak antolatuko dira.

Argi dago bermeotarrak Durangaldearekiko harreman estua izan zuela. Bere seme-alabei galdetuta ere horrela esaten dute: “Aitak estima handia zion Durangaldeari”. Ez diogu, beraz, besterik esango. Eskerrik asko zure estimuagatik eta zure presentzia gure artean uzteagatik, Néstor!

Garazi Arrizabalaga Cabrerizo

Durangoko Arte eta Historia Museoko zuzendaria